

Döbör András — Forró Lajos — Pető Bálint (szerk.)

**„80 ÉVE TÖRTÉNT” —
PARTIZÁNMEGTORLÁS A DÉLVIDÉKEN 1944/45-BEN.
SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG A DÉLVIDÉKEN.**

FEJEZETEK A DÉLVIDÉK MÚLTJÁBÓL 9.

Absztrakt kötet

„80 ÉVE TÖRTÉNT” – PARTIZÁNMEGTORLÁS
A DÉLVIDÉKEN 1944/45-BEN.
SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG A DÉLVIDÉKEN.

FEJEZETEK A DÉLVIDÉK MÚLTJÁBÓL 9.

ABSZTRAKT KÖTET

„80 ÉVE TÖRTÉNT” – PARTIZÁNMEGTORLÁS
A DÉLVIDÉKEN 1944/45-BEN.
SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG A DÉLVIDÉKEN.

FEJEZETEK A DÉLVIDÉK MÚLTJÁBÓL 9.

Absztrakt kötet

Szerkesztette:
Döbör András – Forró Lajos – Pető Bálint

A Délvidék Kutató Központ, a Délvidéki Szemle folyóirat, a SZAB Délvidék Kutató Központ
Munkabizottsága és az SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar által szervezett
nemzetközi történettudományi és művelődéstörténeti konferencia,

2024. november 6–7., Szeged,

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar.

ISBN: 978-963-648-046-2 (pdf)

Felelős kiadó:

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

Együttműködő partner:

Szeged, 2024

A KONFERENCIA PROGRAMJA

2024. november 6. Tanácssterem

„80 ÉVE TÖRTÉNT” – Partizánmegtorlás a Délvidéken 1944/45-ben

09.30–10.00 REGISZTRÁCIÓ

10.00–10.30 A „Délvidék Kutatásáért Emlékérem” díj átadója. A díjban 2024-ben a Csorba Béla vajdasági magyar publicista, tanár, politikus, néprajzkutató, költő részesül. A díjat Zakar Péter és Forró Lajos adja át.

10.30–13.00 **PLENÁRIS ÜLÉS** – Partizánmegtorlás a Délvidéken – levezető elnök:
Zakar Péter

Srđan Cvetković

Revolucionarni teror u Srbiji 1944/1945. Tehnologija represije tajne policije. (Forradalmi terror Szerbiában 1944/1945-ben. Titkosrendőrségi elnyomás technológiája.)

A. Sajti Enikő

Mit tudtak, mit nem tudtak? Kortárs információk a „vad megtorlásokról.”

Forró Lajos

Zenta története 1944-ben a Vajdasági Levéltár anyagainak tükrében

Molnár Tibor

Az 1944 őszén Zentán végrehajtott megtorlás a zentai Járásbíróság irataiban

Fejős Sándor

A második világháborús délvidéki atrocitások filmes reprezentációja

Illyés Szabolcs

Bácskai tömeggyilkosságok a genocídium-folyamatok tükrében

13.00–14.00 EBÉDSZÜNET

14.00–18.00 **SZEKCIÓÜLÉSEK**

Levezető elnök: Döbör András, Fejős Sándor

Forgács Hajnalka:

A Ghyczy család és Torontál vármegye

Gorcsa Oszkár:

Az Osztrák–Magyar Monarchia fogolytáborai: a tömeges megsemmisítés hálózata?

Fábián Borbála:

A Schweidel József-szobor sorsa a két világháború között

Olasz Lajos

Usztasa emigránsok eltávolítása Magyarországról a marseille-i merénylet után

Bojtos Gábor

„Hajlandó vagyok a Délvidékre azonnal áttelepülni” – Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek a Délvidéken (1941-1943)

Rácz Márk

Társadalmi rétegződés és mobilitás az egykori JATE Marxizmus-Leninizmus Tanszékcsoportjában

Gulyás László

A Vajdaság sorsa a joghurt forradalomtól az autonómia felszámolásáig, 1988 – 1989

2024. november 7. Békési Imre terem

SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG A DÉLVIDÉKEN

09.30–10.00 REGISZTRÁCIÓ

10.00–13.00 **PLENÁRIS ÜLÉS I.** Levezető elnök: Forró Lajos

Hegyi Ádám

A nyilvánosság szerepe Makó történetírásában a 19. század első felében

Zakar Péter

Bardocz János népszónok 1848-49-ben

Bárány Zsófia

„[...] hogy Vallásomat a Bánátból egészen kiirtsák.” – Felekezeti feszültségek 1848-ból

Pető Bálint

Egy dualizmus kori gyilkosság Temesváron, a sajtó tükrében

Klestenitz Tibor

Czapik Gyula temesvári lapszerkesztői tevékenysége

Dede Franciska

„... a pillanatnyi zár lecsattan” – Vojnich Oszkár írásai és amatőr fényképei Herczeg Ferenc lapjában (1898-1914)

Tóth Sándor Máté

Propaganda, reprezentáció, hagyomány – Belgrád 1789-es ostromának recepciója a magyarországi neolatin irodalomban

13.00–14.00 EBÉDSZÜNET

14.00–18.00 **PLENÁRIS ÜLÉS II.** Levezető elnök: Pető Bálint

Döbör András

Hírlapszerkesztési praktikák a reformkori sajtóban

Pap Tibor

Rablóból pandúr: Triva Militar újságírói és cenzori tevékenysége az első világháború előtt és után

Medgyesi Konstantin

Lövések a jugoszláv határnál, 1956

Bíró-Balogh Tamás

Az első szegedi sci-fi és írója

Petheő Attila

Magyar katolikus művelődés a két világháború közötti Felvidéken

ABSZTRAKTOK

BÁRÁNY ZSÓFIA

Országos Széchényi Könyvtár Lipták Dorottya Sajtótörténeti Kutatócsoport

„[...] hogy Vallásomat a Bánátból egészen kiirtsák” – Felekezeti feszültségek 1848-ból

1848. április 7-én gróf Batthyány Lajos miniszterelnök vezetésével megalakult az első független, felelős magyar kormány, amelyben báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterként vállalt szerepet. Több egyházi személy, így például Erdélyi Vazul nagyváradi görögkatolikus élénk kapcsolattartást kívánt fenntartani a minisztériummal. Feltehetőleg nem véletlenül. Már az első leveleiből kitűnnek a nemzetiségi összetűzések, hiszen a teljes helységeket érintő unió, azaz az ortodoxia Rómához való visszatérésének, térítésének kérdése a nemzetiségi kérdést is magába foglalta. „[...] e napokban vett tudósítás szerint, a nemegyesültek minden igyekezetüket oda irányzandók; hogy Vallásomat a Bánátból egészen kiirtsák” – panaszkolta helyzetét Erdélyi már április végén. Májusi pásztorlevélben pedig „a magyar nemzet iránti testvéri szeretetért s a honfrierények erjesztésére” intette és buzdította papjait.

De nem csupán a katolikusoknak akadtak gondjai a déli területeken. Júniusban arról értesült a miniszter, hogy a református vallásra való áttérést a katonai vezetők akadályozzák arra hivatkozva, hogy a vallásügyi törvények a határvidékre nem vonatkoznak. A problémát a sajtóban megjelenő miniszteri rendelettel igyekeztek volna orvosolni. Arra is akadt azonban példa, amikor a felekezeten belüli nézeteltérést kellett volna rendezni, amely konfliktust csak tovább mélyítette a témához kapcsolódó újságcikk. Az előadás az ezekhez hasonló, Délvidékhez kapcsolódó felekezeti feszültségekbe kíván bepillantást engedni, különös tekintettel az érdekellentétek nyilvánosságban való megjelenéseire.

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Az első szegedi sci-fi és írója

Naszády József (Nagykikinda, 1879 – Szeged, 1943) tanítóképzői ének- és zenetanár volt. 1908 és 1919 között a szegedi tanítóképző intézet neveléstan, német nyelv, ének-zene és kántorképző tanára, Szeged egyházkarnagya. 1920-tól magán zenetanár, Király-König Péter szerzőtársa. Első regényét 1916-ban egy napilap közölte folytatásokban, de ahogy később (1919-ben) írta róla Juhász Gyula: „még eddig, [az] áldatlan viszonyok miatt, nem tudott odáig jutni, hogy könyvben is megjelenhessék az irodalmi fórumon”. 1919 óta a helyzet nem változott, így a regény mind a mai napig kiadatlan. Pedig ez az első, szegedi szerzőtől Szegeden született tudományos-fantasztikus regény. (Korábban ugyanis csak fordítások jelentek meg itt, illetve más szerzők – pl. a magyar-kanizsai születésű Csuka Ferenc – vegyes tematikájú novellásköteteiben elszórva egy-egy „fantasztikus” történet.)

Valójában azonban nem meglepő, hogy a tanítóképző kántor-tanárja fantasztikus regényt írt: édesapja, Naszády József (Kisjenő, 1852 – Nagykikinda, 1904) ügyvéd is írt egyet: az ő főműve egy szintén (anti)utópista regény, az *Anarchia* (alcíme szerint: *Az új megváltó világa, a társadalom múltja, jelene és jövője*), amely Budapesten jelent meg 1903-ban. Ez a regény szintén egyedi a magyar irodalomban, hiszen (id.) Naszády volt az egyetlen szerző, aki az anarchizmus eszméire felépített, pozitív, eutópikus jövőképet ábrázolt művében.

Nemrég azonban sikerült megtalálni (if.) Naszády Józsefnek, a délvidéki születésű, szegedi tanárnak a Juhász Gyula által említett regényét (*Az állat háborúja*), s így annak immár lehetséges az ismertetése és értelmezése. Az előadás erre tesz kísérletet. Végző soron szerzőavatás a cél, az írói debütálás után száznegyolc évvel. Ráadásul (if.) Naszády József pár évvel később egy másik regényt is írt, mégpedig az első szegedi horrort, vagy ahogy (erről is) Juhász Gyula írta: „borzalom-irodalmi regényt”.

BOJTOS GÁBOR

Magyar Nemzeti Levéltár, Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára

„Hajlandó vagyok a Délvidékre azonnal áttelepülni” – Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek a Délvidéken (1941–1943)

Előadásomban az 1941-es revízió utáni vitézi telepítésekkel foglalkozom. A Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Vitézi Székének iratai között fellelhető, eddig feldolgozatlan iratanyag (HU-MNL-JNSZML-IX.250.) érdekes adalékokat nyújthat a trianoni Magyarországról való kiköltözéssel, egy új élet reményével kapcsolatban, amely természetesen összefüggött a saját földbirtok megteremtésének lehetőségével. Előadásomban kitérek a vármegyei vitézek körének felmérésére, jellemzésére, az áttelepülés elfogadására vagy visszautasítására, a kiutazás körülményeire és a kijelölt települések számbavételére.

Revolucionarni teror u Srbiji 1944-1945. Tehnologija likvidacija tajne policije

Dostupni i objavljeni dokumenti iz arhiva u Srbiji ali i u Sloveniji i Hrvatskoj ukazuju da procesi „divljeg čišćenja“, kao i represije nad političkim i klasnim protivnicima nisu bili slučajni niti stihijskog karaktera. Po svim dokumentima radilo se o planskoj akciji koju je vodila OZNA tajna politička policija, koja je samo u nekim segmentima izlazila iz svojih okvira. Sve se odvijalo u režiji OZNE i Komunističke partije, koja je o svemu izveštavana: njena politika provlačila se kao crvena nit koordinišući rad tužilaštva, sudstva i tajne policije. Pored ratne osvete, dominantni motivi za obračun bili su ideološkog i klasnog karaktera.

Ključni zaključci na osnovu obilja pregledane dokumentacije su:

Prvo, represija je bila planska, radilo se po unapred pripremljenim direktivama i odlukama, uz postojanje detaljnih spiskova političkih i klasnih neprijatelja koje treba likvidirati u smutnim, još uvek ratnim okolnostima.

Drugo, intezitet represije u prvim mesecima po oslobođenju bio je drastičan, a broj streljanih političkih, ideoloških i klasnih neprijatelja meri se desetinama hiljada. To je, u ovom vremenu, i apsolutno i relativno (po glavi stanovnika) najviše u Evropi.

Treće, iz postojećih dokumenata može se u potpunosti rekonstruisati mehanizam i scenario likvidacija. Hapšenja se odvijaju prema unapred pripremljenim spiskovima ili na osnovu dojava doušnika, potom se vrše masovne egzekucije u režiji OZNE, da bi se zatim u nekim slučajevima, mahom za uglednije građane, zatražilo pokriće od sudova putem isfabrikovanih presuda.

Četvrto, u arhivama postoje detaljni izveštaji sa terena. Nasuprot dosad uvreženom mišljenju, o likvidiranim i streljanim licima tokom 1944–1945. vođena je precizna dokumentacija u vidu knjiga i spiskova streljanih od strane službe bezbednosti. Knjige i spiskovi streljanih delom su još uvek nedostupni (neki su možda i uništeni), dok veći deo tek u novije vreme postaje dostupan javnosti.

Peto, mnogi dokumenti svedoče da je stepen represije zavisio od mesta i vremena. Tretman okrivljenih nije svuda bio jednak (na primer, u Srbiji i u Hrvatskoj), kao što nije bio jednak ni u svim fazama represije 1944–1946. (u prvim mesecima po oslobođenju gubila se glava za ono što je kasnije bilo kažnjavano zatvorskom kaznom ili ostalo nekažnjeno).

DEDE FRANCISKA

Országos Széchényi Könyvtár Lipták Dorottya Sajtótörténeti Kutatócsoport

„... a »pillanatnyi zár« lecsattan”

Vojnich Oszkár írásai és amatőr fényképei Herczeg Ferenc lapjában (1898–1914)

A délvidéki földesúr, Vojnich Oszkár (1864–1914) először 1898-ban publikált Herczeg Ferenc (1863–1954) négy esztendővel korábban indult és több mint félszáz évig töretlenül népszerű képes folyóiratában, az *Uj Idők*ben. A mára már kevésbé ismert világotutazó, vadász és író több földrészen megfordult, és utazásairól számos néprajzi tárgyat, különleges kőzetet és vadásztrófeát, valamint nemegyszer már a helyszínen preparáltatott állatot hozott és küldött haza saját magángyűjteménye, valamint különböző múzeumok számára. Élményeit fényképfelvételeivel illusztrált cikkekben és önálló kötetekben adta közre, amelyekben a természeti és épített környezet megjelenítése mellett az ott élők mindennapjait éppúgy bemutatta és megörökítette, mint vadászélményeit és különböző érdekes találkozásait. Nemegyszer hasznos tanácsokat is megfogalmazott a leendő utazók és a vadászok számára.

Az előadás – miközben röviden bemutatja Vojnich Oszkár életét, és áttekinti, hogy a világ mely tájain járt az évtizedek alatt – mindenekelőtt azt vizsgálja, hogy a lap milyen írásokat és fényképeket jelentetett meg tőle és róla. Milyen témájú írásait és amatőr fényképeit közölte a folyóirat? Milyen a szövegek és képek viszonya? Minden cikkéhez tartozik illusztráció? Van arra példa, hogy egy-egy felvétele csak képaláírással, esetleg más szövegével jelent meg? Minden saját írásához csatolt fotót ő készített? Az *Uj Idők*-ben közzétett írásai olvashatók a köteteiben is? Milyen események kapcsán írtak róla a lapban? Van olyan hozzá köthető cikk, amely Herczeg Ferenc tollából született? Az expozé mindemellett arra a kérdésre is keresi a választ, hogy mennyire ismer(het)te a világotutazó, vadász és író az *Uj Idők* szintén délvidéki szerkesztőjét.

DÖBÖR ANDRÁS

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Hírlapszerkesztési praktikák a reformkori sajtóban

Előadásom célja a hírszerkesztés újságírói módszerének ábrázolása a felvilágosodás- és reformkori magyar nyelvű sajtóban, a *Magyar Hirmondó*, a *Magyar Kurír*, az *Erdélyi Híradó*, a *Jelenkor*, valamint a szegedi *Tisza-vidéki Újság*, és a *Szegedi Hírlap* lapszámainak tükrében. A hírszerkesztés és a tematizálás újságírói módszerét, a hírszerkesztés praktikáit igyekszem ábrázolni a 18–19. századi, felvilágosodás- és reformkori magyar nyelvű sajtó társadalomtörténeti szempontú, analitikus kutatási irányú, modern sajtótörténeti vizsgálódás segítségével, amely a hagyományos, a tartalmat ismertető, a kulturális-társadalmi kontextust mellőző sajtótörténeti felfogáshoz képest új megközelítési módokat tesz lehetővé.

Mivel a korabeli hírlapok esetében a szerkesztőknek egyrészt a cenzúra, másrészt a hírlap műfaji és terjedelmi sajátosságai miatt kevés lehetőségük volt nyílt véleményformáló tevékenységre, egyetlen eszközük a mai modern médiaviszonyok közepette jól ismert módszer, a hírekkel történő tematizálás volt. Csak kevés alkalommal, például a lap indításakor fogalmazhatták csak meg újságírói programjukat, elveiket, ezért a hírek közé szűrt rövid kommentárokból, a hírek válogatásából, netán összekapcsolásából, valamint mesék, allegorikus történetek és adomák közléséből szűrhető ki a politikai, társadalmi mondanivaló. Jelen előadásomban két felvilágosodás korabeli, két reformkori, és két 1849-ben megjelenő szegedi politikai hírlap példáin keresztül szeretném bemutatni ezen újságírói, újságszerkesztői „praktikákat”.

A Schweidel József-szobor sorsa a két világháború között

A trianoni békében elcsatolt területeken lévő emlékművekkel kapcsolatban gyakran olvasható ez az általánosítás, hogy a bevonuló szerb/román/cseh csapatok lerombolták. Ez olvasható az 1905-ben felállított zombori Schweidel-szoborról és a II. Rákóczi Ferenc-szoborról is. A kutatások szerint vagy 1919 tavaszán, vagy 1920-ban egy éjszaka került sor az eltávolításukra. Az 1920-as évek elején ezek az emlékművek a zombori tűzoltólaktanya udvarán voltak. Először dr. Fehér Lőrinc bajai ügyvéd, volt zombori polgármester kezdeményezte a szobrok megszerzését. Baja városa dr. Nikolics György zombori ügyvéd segítségével több alkalommal próbálkozott a szobrok megvásárlásával.

Előadásomban a bajai levéltár iratai és a korabeli sajtó alapján mutatom be ezeket a próbálkozásokat. A Schweidel család bajai kötődésének felderítéséhez az egyik nyom Borsay Jenő kutatása volt. Ő a harmincas években például felfedezte, hogy Schweidel József édesapját Baján temették el. A két bácskai város közös történetének egy érdekes fejezetébe is bepillantunk az 1921-et követő évekből.

FEJŐS SÁNDOR

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

A második világháborús délvidéki atrocitások filmes reprezentációja

A rendszerváltás időszakáig a délvidéki magyarság ellen – 1944/45-ben – elkövetett tömegmészárlásról, a hónapokon át tartó rémtettekről nem jelentek meg történettudományi szakmunkák, publikációk. 1945 és 1991 között a filmművészet egyetlen alkotása sem jelenítette meg a tragikus történetek sorozatát. Az 1990-es évektől újságírók, helytörténeti kutatók és történészek levéltári források, valamint az oral history segítségével tárták fel a szomorú eseményeket. 1991-ben elkészült a Siflis Zoltán által rendezett, *Temetetlen holtjaink* című nagyszabású, kétrészes dokumentumfilm, amelynek keretében szemtanúk, hozzátartozók számoltak be a magyarellenesei megtorlásokról.

2009-ben került sor a *Jelöletlen tömegsírok* című tényfeltáró dokumentumfilm bemutatására. A forgatókönyv alapjául szolgált Forró Lajos történész azonos című, 1995-ben kiadott tudományos publikációja. A film megszületését tizenöt évnyi, levéltári forrásokra épülő kutatómunka előzte meg, amely az áldozatok családtagjaival készített interjúkkal együtt a szakmaiságát hitelesíti. Az azóta eltelt időszakban jó néhány, a témához köthető munkákban feldolgozták a délvidéki magyarság történetének vértíz-vataros korszakát.

A Ghyczy család és Torontál vármegye

Ghyczy József (1756–1835), Komárom vármegye első alispánja, a Hétszemélyes Tábla bírása, országgyűlési követ, királyi tanácsos, országbírói ítélőmester 1820. március 21. és 1825. augusztus 8. között Torontál vármegyei főispáni helytartó, majd 1825. augusztus 8-tól 1835. április 28-án bekövetkezett haláláig valóságos főispán volt. Főispánsága alatt az alábbi fő események zajlottak le Torontál vármegyében: az 1825. augusztus 8-án tartott közgyűlésen országgyűlési követé választották Kászonyi Sándor alispánt és Marczibányi János táblabíró, rendeletet fogadtak el a magyar nyelv terjesztése ügyében, az 1830. szeptember 8-iki országgyűlésre Hertelendy Miksát és Ivándai Karátsonyi Istvánt választották követé, küzdelmet folytattak a kolerajárvány ellen, sor került az újoncjutalék megállapítására, valamint elhatározták egy új, ötödik járás felállítását.

Ghyczy József unokaöccse, Ghyczy Ignác (1799–1870) híres komáromi könyvgyűjtő, országgyűlési képviselő XVIII-XIX. századi nemesi családi magánkönyvtárában megtalálható a „Közhasznú esmeretek tára” című lexikonsorozat, amelynek 1834. évi 12. kötetében a „Torontál” szócikk Ghyczy József főispán nevének említésével zárul. Szintén a Ghyczy-gyűjtemény részét képezi Bárány Ágoston (1798–1849) „Torontálvármegye’ hajdana” (Budán [Buda] : A’ Magyar Kir. Egyetem’ betűivel, 1845) című kötete. Debreczeni Bárány Ágoston királyi táblai jegyzőt, ügyvédet Ghyczy József nevezte ki Torontál vármegye tiszteletbeli aljegyzőjévé az 1829. évi közgyűlésen. Azok a periodikumok, amelyekben Bárány szépirodalmi művei és egyéb írásai láttak napvilágot (*Aurora*, *Felső Magyar-Országi Minerva*, *Koszorú*, *Társalkodó*, *Tudományos Gyűjtemény*), szintén a Ghyczy-gyűjtemény részei.

FORRÓ LAJOS

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Zenta története 1944-ben a vajdasági levéltár anyagainak tükrében

Az előadás a második világháború idején, 1944-ben, Zentán történt – helyi magyarok elleni – partizánmegtorlásokat és azok utólagos igazolásának mechanizmusát vizsgálja, különös tekintettel a Vajdasági Levéltár 183-as fondja (Megszállók és Támogatók Büntetteit Kivizsgáló Vajdasági Bizottság) alapján.

A Vajdasági Levéltár kutatható anyagai között több fond is tanúskodik az 1944–45-ben elkövetett magyarellenes atrocitásokról, egyúttal korképet adva a titói éra korai szakaszáról. Az Újvidéki Levéltár 183-as fondjának ismeretében ma már tudjuk, hogy a partizánhatalom dokumentálta a népirtást. Az iratokból kiderül, hogy a partizán ítélezés mechanizmusában a mai, illetve a normális európai gyakorlattal ellentétes tendenciák érvényesültek. Az esetek döntő többségében a likvidálás megelőzte a bizonyítási eljárást, tehát mindenképpen elmondható, hogy a megtorlás ártatlanokat vagy olyan személyeket ért, akiket megilletett volna az ártatlanság vétele. Az itt található iratok elemzése rávilágít az igazságszolgáltatási folyamatok torzulásaira, valamint a kollektív bűnösség elvének veszélyeire.

A partizánhatalom részéről az utólagos önigazolás a *feljelentések* gyűjtésével, illetve az „elkövetett” bűnök szerinti csoportba tartozó *névsorok összeállításával* kezdődött. Ezt követte a *jegyzőkönyvek* készítése, majd a *háborús bűnössé nyilvánítás* (F-határozat), illetve esetenként bírósági tárgyalásra is sor került. Ez a tendencia érvényesült Zentán is.

Az előadás hangsúlyozza a forráskritika fontosságát és a történelmi igazság komplexitását, amely nem engedheti meg a leegyszerűsített, kollektív felelősségre vonást.

GORCSA OSZKÁR

Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Az Osztrák–Magyar Monarchia fogolytáborai: a tömeges megsemmisítés hálózata?

Az első világháború története hosszú évtizedekig nem számított népszerű kutatási területnek, így az ehhez kapcsolódó hadifogolykérdés sem érte el a legtöbb kutató ingerküszöbét. A szakirodalom hiánya miatt a szélesebb közvélemény nem rendelkezett megfelelő tudással a hadifogságról, ennek eredményeként pedig a fogságba esett katonák sem foglalhatták el a helyüket az első világháború ünnepelt veteránjai között. Mindez lehetővé tette a hadifoglyokkal kapcsolatos tévhitek megjelenését, hiszen hosszú ideig nem akadt olyan kutató, aki a felmerülő vitákat érdemben meg tudta volna cáfolni.

Előadásunkban kísérletet teszünk a szerbiai hadifogság főbb jellemzőinek a bemutatására, beleértve az itt raboskodó osztrák–magyar katonáknak a sorsát is. Kiemeljük a főbb nehézségeket, illetve igyekszünk összehasonlítást adni a Monarchia és a Szerb Királyság hadifogolytáborainak működéséről, kiemelve a kritikus pontokat. Továbbá a szerb tudományos közeletben gyakorta előkerülő vitatott állításokat is ismertetjük, és megkíséreljük ezeknek a primer és szekunder forrásokkal való megcáfolását. Az előadás a leghangsúlyosabban arra keresi a választ, hogy a Monarchiában valóban a náci Németország koncentrációs táborainak elődintézményei adtak-e otthont a hadifoglyoknak azzal a céllal, hogy közülük minél többen távozzanak az élők sorából, vagy pedig egy teljesen más típusú táborhálózatról volt szó.

A Vajdaság sorsa a joghurt forradalomtól az autonómia felszámolásáig, 1988–1989

Milosevič 1986-ban tűnt fel a jugoszláv politika színpadán. Ekkor választották a Szerb Kommunista Szövetség elnökévé. Ebben a pozíciójában a nagyszerb nacionalizmus programját akarta megvalósítani. Ennek lényege az volt, hogy fel kell számolni az 1974-es alkotmányban testet öltött *„erős Jugoszlávia – gyenge Szerbia”* gyakorlatot. Ennek érdekében Milosevič alkotmánymódosítást kezdeményezett, melynek lényege a két autonóm tartomány – Vajdaság és Koszovó – autonómiájának felszámolása volt. A javaslat azonban elakadt a többi tagköztársaság (horvát, szlovén etc.) vezetőinek ellenállásán. Ezért Milosevič egy „alulról szerveződő” szerb tömegmozgalmat, az „antibürokratikus forradalom” elnevezésű mozgalmat szervezte meg. Ennek a mozgalomnak legnagyobb eseménye a Vajdaságban az a tömegtüntetés volt, mely a *„joghurt forradalom”* elnevezést kapta. Ennek csúcspontja az volt, amikor 1988. október 5-6-án egy 20 ezres szerb tömeg dobálta meg joghurttal a tartomány vezetésének székhelyét.

Milosevič végül elérte célját: 1989. március 28-án megtörtént az alkotmánymódosítás, a Szerb Köztársaság parlamentje mindkét tartomány – a Vajdaság és Koszovó – esetében visszavonta az autonóm státuszt. Mindkét tartomány állami funkcióit a szerb köztársasági szervek ellenőrzése alá helyezték, a tartományi képviselőházakat megfosztották vétőjoguktól.

HEGYI ÁDÁM

Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

A nyilvánosság szerepe Makó történetírásában a 19. század első felében

A történetírás a Dél-Alföldön a napóleoni háborúk és a reformkor idején jelentős fejlődésnek indult, ugyanis nemcsak históriák és népelemek, hanem korszerű történeti művek is születtek ekkor. Hódmezővásárhelyen 1807-ben Vörös Mihály történeti témájú népeposzt írt, míg 1836-ban Szentesen Kis Bálint forráskritikán alapuló egyháztörténetet. Makón 1835-ben Kis Bálint hatására Szirbik Miklós írta meg a város történetét, miközben majdnem ugyanekkor készült a városban egy népköltészeti mű is, az úgynevezett *Makói énekeskönyv*.

Történeti források iránti érdeklődés nemcsak egyéni kíváncsiságból, hanem közösségek nyomásgyakorlása miatt is megnőhetett. A szakirodalom eddig is tudott arról, hogy történeti művek alkotói folyamatába történtek külső beavatkozások. Arról viszont már kevesebbet tudunk, hogy tömeges nyomásgyakorlás is előfordult. Makón a 19. század közepén a település lakói többször is tartottak olyan nagygyűléseket, amelyek a város 17. századi kiváltságleveleinek felkutatását szorgalmazták. Ezeken a mai értelemben vett aláírásgyűjtések zajlottak, amely alapján a városi tanácsot kötelezték arra, hogy a leleszi konventben keressék meg Makó szabadságát igazoló dokumentumokat. A források tanúsága szerint a város lakosságának túlnyomó többsége tudott erről a kutatómunkáról, mégis Szirbik Miklós várostörténetében nem mutatható ki hatása. Az előadásban azt fogjuk bemutatni, milyen szerepe volt a közvélemény nyilvánosságának Makó történetírására.

Bácskai tömegyilkosságok a genocídium-folyamatok tükrében

Az észak-vajdaság nemzetiségeit 1941 és 1945 között sújtó embergyilkos tettek tényeit ma már a friss tudományterületként az egyre több nemzeti akadémiai szektorban debütáló Genocide Studies kézikönyvek lapjain szereplő, nemzetközi összehasonlításokban fel-felbukkanó szócikkek is rögzítik. Az eseményekhez kapcsolódó történeti, társadalomtudományi narratívák azonban számos kulcsfogalom tekintetében bizonytalanságot mutatnak – ilyen terminus a „népirtás”, a *genocídium büntett* relevanciájának kérdése. Az ehhez kapcsolódó szakmai diskurzushoz kínálhat adalékot a „*Genocide Studies*” (GS) néhány módszertani iránymutatása, melynek kapcsolódó, releváns elemeit igyekszik jelen tanulmány összegezni.

A magyar történettudomány és a kapcsolódó tudományterületek ma már nagy biztonsággal nevezik „népirtásnak” az 1944 novembere és 1945 áprilisa között lezajlott, tömeges kivégzéseket „*homicídiumokat*”. A szakmai kritika még ma is hallatja a hangját – maga a „*genocide*” fogalom ugyanis az események hónapjaiban kapott először szakmai nyilvánosságot, és a maga a „népirtás büntett”, mint specifikus *crimen* az ENSZ Közgyűlése által csak 1948 decemberében került ratifikációra.

A GS, mint a tudományos diskurzus vonatkozásában komplex paradigmák megalakítására és alkalmazására irányuló terület, törekszik a nemzetközi komparatistikában egyre elfogadottabb, a genocídiumok kifejlését skálázó *Stanton-féle* tízfokú minősítés és a genocídium-jelenségek folyamattermészetét vizsgáló egyéb narratívák alkalmazhatóságára az 1942-es és 1944-45-ös események vonatkozásában.

Egyre több, hiteles történeti forrásként kezelhető dokumentum bizonyítja az 1944 novemberére között a magyarlakta településeken is illetékes, „háborús bűnöket” vizsgáló bizottság eljárásainak menetét: az erőszakfolyamat a feljelentések gyűjtésével és a névsorok összeállításával kezdődött, a feketelistákon szereplő embereket „bűneik” szerint csoportosították. A listákon szereplő nevek elé a „bűnöző” (zločinac) szó került, mintegy megelőlegezve azt, hogy akit feljelentenek, bizonyosan „bűnös” is. Számos *oral history* felvétel, leirat bizonyítja: a 15-20 ezer főnyire tehető civil áldozattömeg olyan folyamat részeként áldozta életét az erőszak oltárán, amelyeket a korszerű kutatások számos besorolás, kategória szerint értelmezhetnek: *politicídium*, *etnocídium* stb. Egyetlen közös ismervük: „genocídium-folyamat” részeként váltak elkövetőivé a Köztársaság-Európa érintő, tömeges emberirtásoknak.

KLESTENITZ TIBOR

Nemzeti Közzolgálati Egyetem

Országos Széchényi Könyvtár Lipták Dorottya Sajtótörténeti Kutatócsoport

Czapik Gyula temesvári lapszerkesztői tevékenysége

Amikor 1939-ben Czapik Gyulát veszprémi püspökké nevezték ki, számos sajtóorgánum hangsúlyozta, hogy az új főpásztor eredetileg újságíróként dolgozott. Így tett a hazai zszurnaliszták tudományos folyóirata, *A Sajtó* is, amely egyenesen párhuzamot vont a lapkészítők és a lelkészek munkája között, megállapítva: „Minden pap újságíró és minden jó újságíró pap”.

Czapik 1887-ben született Szegeden, gyermekkorában sok időt töltött édesapja apró nyomdájában. A csanádi egyházmegye fiatal és sokra hivatott papjaként természetes közeget jelentett számára a lapkiadás világa, és 1916-ban átvette a nagy hagyományokkal rendelkező, *Havi Közöny* című klerikusi szaklap szerkesztését. Munkája hamar elismerést hozott számára, orgánumát folyamatosan fejlesztette, tartalmilag sokszínűvé tette, és nagy súlyt helyezett az olvasókkal való közvetlen, nyílt kommunikációra. Megbecsültségét jelzi: komolyan felmerült annak lehetősége, hogy az általa kiadott vidéki szaklapot egyesítik egy budapesti hetilappal, illetve hogy megbízást kapott a *Neue Post* című, frissen létrehozott katolikus orgánum temesvári melléklapjának szerkesztésére.

Az előadás Czapik szerkesztői pályakezdését, lapkészítőként végzett tevékenységét kívánja bemutatni, feltárva, hogy a két, egymástól első látásra igencsak eltérőnek tűnő hivatás, a lelkési és az újságírói, hogyan határozta meg az ifjú klerikus munkásságát.

MEDGYESI KONSTANTIN

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Lövések a jugoszláv határnál, 1956

Az előadásban az úgynevezett zentai palack históriájáról és az 1956-os forradalom leverése utáni Jugoszláviába irányuló menekülések történetéről szóló kutatás legújabb fejleményeiről szeretnék beszámolni. Amint arról tavaly beszéltem: 1962 tavaszán – több mint öt és fél évvel a magyar forradalom leverése után – egy helyi diák különös üvegpalackot talált a Tiszában a jugoszláv területen lévő Zentánál. A palackpostában egy 56-os menekülő ember segítségkérő szavait olvashatjuk. Évtizedeken keresztül rejtély volt, hogy ki lehetett a segítségkérő üzenet írója. Az utóbbi hónapokban a levéltári kutatás segítségével talán közelebb kerültünk ennek a titoknak a feloldásához.

A Csongrád Megyei Főügyészség 1956. novemberi iratai között számos tiltott határátlépési ügy aktája megtalálható. A hivatalos dokumentumok között van egy rideg szövegű, kisméretű papíros is, melyben az ügyész engedélyezte egy 16 éves fiatalember holttestének temetésre való kiadását. Az akta soron következő irataiból egy szörnyű politikai indíttatású emberölés története bontakozik ki. A magyar határőrségnek parancsa lehetett, hogy kíméletlenül lépjen fel a menekülő '56-osokkal szemben. 1956. november 15-én azonban a határőrök tévedésből nem a forradalmárokkal, hanem néhány Szegeden tanuló diákkal szemben alkalmaztak véres erőszakot. A fiatalok ifjonti vagányságból akartak átmenni Jugoszláviába – kihasználva a kaotikus viszonyokat.

Két tizenévest gyilkolt meg a határmenti sortűz.

MOLNÁR TIBOR

Történelmi Levéltár, Zenta

Az 1944 őszen Zentán végrehajtott megtorlás a zentai járásbíróóság irataiban

A szovjet csapatok 1944. október 8-án vonultak be Zentára, a város irányítását a helyi kommunisták vették át. A rezsim a Bánát, a Bácska és Baranya/Drávaszög területén 1944. október 20-án katonai közigazgatást vezetett be. A hatóságok részéről megkezdődött a háborús bűnökkel vádolt személyek összegyűjtése. Zentán 1944. november 9-én 65 személyt végeztek ki, a Tisza partján. A partizánterror áldozatainak száma ettől magasabb.

A háborút követően a Vajdaságban is új bírósági hálózat alakult ki: járásbíróóságok, körzeti bíróságok működtek, illetve a Vajdasági Legfelsőbb Népbíróóság. A zentai Járásbíróóság területi illetékessége a Tisza jobb partján fekvő településeket ölelte fel Horgostól Moholig.

A Zentai járás belügyosztályának kezdeményezésére leltározták a háborús bűnökkel megvádolt és likvidált személyek vagyonát, majd a hatályban lévő vagyonekobbzási törvény értelmében a zentai Járásbíróóság eljárást indított. A fennmaradt bírósági iratok alapján megállapítható, hogy 63 vagyonekobbzási eljárás indult: 14 esetben sikeresen, 49 esetben viszont sikertelenül, mert nem találtak ekobbzásra alkalmas vagyont. Ez talán azt is bizonyítja, hogy a likvidálások elsődleges célja nem a vagyon megszerzése lehetett.

A hatóságok a likvidált személyeket eltűntként tartották nyilván. A hatályos jogszabályok értelmében a közeli hozzátartozók a járásbíróóságoknál kezdeményezhették az eltűntek holtta nyilvánítást. Az eljárás során tanúkat hallgattak ki. A hatóság általában olyan iratot állított ki, amely csupán a személy háború során való eltűnését igazolta. 1946 és 1972 között 38 zentai esetben indult holtta nyilvánítási eljárás. Az eljárás lefolytatását követően a bíróság valamennyi esetben kimondta, hogy a nevezett személy életét vesztette. A jogerős bírósági végzés alapján írták be ezeket az embereket a halotti anyakönyvbe.

OLASZ LAJOS

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Usztasa emigránsok eltávolítása Magyarországról a marseille-i merénylet után

1934 októberében horvát és macedón szélsőségesek merényletet követtek el Sándor jugoszláv király ellen. A jugoszláv kormány azzal vádolta Magyarországot, hogy közreműködött a merényletben. Jankapusztán a magyar hatóságok hallgatólagos beleegyezésével usztasa tábor működött, ahol a Jugoszláviából menekülő horvát nacionalisták menedéket kaptak és katonai kiképzést folytattak. A magyar kormány azonban nem vett részt a merénylet tervezésében és végrehajtásában.

A jankapusztai tábort már 1934 áprilisában bezárták, lakóit az ország különböző részeire telepítették. A horvát szeparatizmus fő támogatója az olasz kormány volt, de Olaszországot nem lehetett megvádolni nagyhatalmi státusza miatt. Így Magyarország lett a bűnbak. A jugoszláv–magyar kapcsolatok megromlottak, a magyar lakossággal szemben diszkriminatív intézkedéseket vezettek be. A jugoszláv vádakat a Népszövetség vizsgálata követte, francia nyomozók érkeztek Budapestre. A magyar kormány intézkedett az usztasa emigránsok eltávolításáról. A légierő pilótái polgári repülőgéppel Olaszországba vitték a merénylőkkel kapcsolatba hozható horvát személyeket. Az akciót a katonai hírszerző szolgálat szervezte. A Magyarországot ért vádak nem igazolódtak be.

PAP TIBOR

A Belgrádi Egyetem Hungarológiai Tanszékének vendégtanára

Rablóból pandúr: Triva Militar újságírói és cenzori tevékenysége az első világháború előtt és után

Triva Militar újvidéki szerb értelmiségi (újságíró, szakíró, szerkesztő, cenzor) szereplehetőségeinek alakulását követve nyomon kívánok korrajzot adni a délvidéki etnikai viszonyok változásairól: a központ/periféria átrendeződése, a többségi és kisebbségi szerepek megcserélődése közepette ez a három nyelvi közegben is otthonosan mozgó közíró is sajátos helyzetben találta magát. Még az újvidéki *Zastava* szerzőjeként indult, s a kisebbségi küzdelmek tevékeny alakítójaként kezdte karrierjét, hogy az új államalakulatban már a hatalom felé közvetítse (sajátos, a cenzor és az ügynök szerepének egyedi ötvözeteként alakuló funkcióban, a Centralni Presbиро megbízottjaként) az új kisebbségek (németek és magyarok) önszerveződésének és egyszerű, napi megnyilatkozásainak az eredményeit. Miközben geopolitikai (Duna-régió) és irodalmi szakmunkákat is alkotott, hogy életét a Matica srpska egyik sokat látott, de a harmadik, immár szocialista leosztásban kellően soha meg nem becsült eminenciásaként fejezze be.

PETHEŐ ATTILA

Selye János Katolikus Egyetem Református Teológiai Kar

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Magyar katolikus művelődés a két világháború közötti Felvidéken

Az I. világháború utáni Csehszlovákiát – különösen az első években – meglehetősen erős antiklerikalizmus jellemezte. Az ország első világháború utáni területvesztésével együtt a magyar katolikus egyház birtokvagyonra is jelentős mértékben megcsapott. A trianoni határok csehszlovák viszonylatban az esztergomi érseki, valamint a kassai, rozsnyói, szatmári római katolikus, illetve a munkácsi, eperjesi görög katolikus püspöki egyházmegyéket szelték ketté. A keresztény közösség legfontosabb feladata a magyar nyelv egyházi életben való biztosítása és a magyar iskolák védelme volt.

A hatékonyabb önvédelem szándékával a magyar papság 1924 nyarán megalakította a Katolikus Nagybizottságot, amely ettől kezdve a magyar katolikusok legfontosabb érdekvédelmi szerve lett. A tárgyalt időszakban alakult a komáromi Marianum, Prohászka Körök hoztak létre a csehszlovákiai egyetemi központokban, megerősödtek a cserkészek, a Szent Ágoston Társulat feladata a katolikus könyvek kiadása volt, és működésbe lépett a Magyar Katolikus Akció is. Nem csupán pezsgő, de jól szervezett katolikus élet folyt a Felvidéken, ami megtartotta az itteni magyarságot katolikus hitében és magyar mivoltában.

PETŐ BÁLINT

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Egy dualizmus kori gyilkosság Temesváron, a sajtó tükrében

A számos országban a mai napig érvényben lévő halálbüntetés az államokba szervezett emberiség történetével szinte egyidős, legsúlyosabb büntetési forma a törvényszégekkel szemben. Hazánkban is hosszú évszázadokon keresztül bevett szokás volt az alkalmazása: a középkorban közel kétszáz féle illegális tett elkövetéséért kiszabhatták. A kivégzési módok is nagy változatosságot mutattak, a lefejezéstől az akasztásig, a karóba húzástól a máglyán való elégetésig számos eszközzel oltották ki régen az elítéltek életét. Mindemellett a kivégzések a legtöbb esetben nyilvánosak voltak, hiszen fontos cél volt a bűnös likvidálásán kívül a társadalom elrettentése is.

Jelentős változás csupán az 1800-as években következett be, mikor fokozatosan szigorították a halálbüntetés kiszabásának lehetőségét, amely a század utolsó negyedére a szándékos emberölésre, illetve az uralkodó elleni gyilkossági kísérletre korlátozódott. A kivégzendők előzetes megcsonkítását az uralkodó már 1814-ben megtiltotta. A kivégzés módszere is egyetlen formára, az akasztásra szűkült polgári ügyekben, ráadásul azt is elrendelték, hogy a nyilvánosságot ki kell zárni az ítélet végrehajtásánál. Mindezzel Magyarország nagy lépést tett az igazságszolgáltatás terén az európai felzárkózás felé – igaz, a következő évszázad viharai számottevő visszalépést jelentettek ezen a területen.

Előadásunkban a halálbüntetés hazai, dualizmus kori gyakorlatát igyekszünk felvázolni, s kutatásunkat – az igazságügyi iratoknak a XX. században való szinte teljes megsemmisülése miatt – főként a korabeli sajtó tudósításaira alapozzuk. Jelen esetben egy a tágabb értelemben vett délvidéki régióban történt, országos szinten is nagy érdeklődésre számot tartó, 1911-ben elkövetett rablógyilkosságot, illetve tettesének későbbi – végrehajtott halálos ítélettel záródó – sorsát mutatjuk be.

RÁCZ MÁRK

Milton Friedman Egyetem

Társadalmi rétegződés és mobilitás az egykori JATE Marxizmus-Leninizmus Tanszékcsoportjában

Előadásomban annak a szegedi József Attila Tudományegyetem (JATE) Marxizmus-Leninizmus Tanszékcsoportjának oktatói (karrier)életútját mutatom be, ahol más felsőoktatási intézményekhez hasonlóan csak a politikai értelemben legmegbízhatóbbak taníthattak a szocializmus évtizedei alatt. Kutatási kérdésemet úgy fogalmaztam meg, hogy milyen társadalmi közegből érkeztek tanítani az ideológiai oktatók az egyetemre? Ez azért lehet fontos, hogy pontosabb képet kapjon a kutató arról, hogy társadalmi bázis szempontjából kik működtették a Rákosi- és Kádár-rendszert.

A hipotézisem az, hogy döntően paraszti, illetve munkás származású egyének lehetnek azok, akiket a rendszer felemelt. Úgy vélem, hogy a hazai felsőoktatásban ők voltak a politikai rendszer „arcai”, illetve „beszélő fejei”, akik élet-halál urainak képzelték magukat. Ezenkívül az oktatói státusz bizalmi állásnak számított a felsőoktatásban, amelynek keretén belül kizárólag a politikailag megbízható, hithű kommunista párttagokat alkalmaztak. A vizsgált oktatási egységre jellemző, hogy olyan tantárgyakat oktattak a hallgatóknak, amelyek kötelező jelleggel bírtak.

Az egykori ideológiai oktatók egy része – társadalmi helyzetéből fakadóan – nem volt képes átlépni saját árnyékát. Vagyis többen nem bizonyultak kellően innovatívnak, így nem voltak képesek szakmai értelemben teljesen megújulni 1990 után. Eddigi kutatásaim alapján úgy vélem, hogy nem minden marxizmus-leninizmus oktató volt büszke származására. Különösen annak fényében lehet ez érdekes, hogy a szocialista rendszer épp a munkás és paraszti sorból érkezőkre építette politikáját. Egy felsőoktatási intézményben azonban más mérce uralkodott, a műveltségi hiányosság hamar kiütközött viselkedésükben. Emellett a tanári pálya sem volt való mindegyiküknek, hiszen a tanári habitus sajátos jellemzőkkel bír, amelyek hiányában előfordulhatott konfliktus a hallgató és az oktató között, ami megtépázhatta az oktatók tekintélyét. Úgy látom, hogy társadalmi értelemben minél mélyebbről, minél inkább a perifériáról jön az adott tehetség, annál több akarat hajtja. Nem vitás, hogy ezek az emberek jelentős társadalmi mobilitás révén kerültek be az egyetemekre tanítani.

Mit tudtak, mit nem tudtak? Kortárs információk a „vad megtorlásokról”

A szerző előadásában arra keresi választ, mit tudott, mit nem tudott 1944/46-ban, tehát az eseményekkel párhuzamosan a magyar kormány a délvidéki magyarok elleni partizán megtorlásokról. Mit tartalmaztak ezek az információk, hogyan, kik által, milyen csatornákon keresztül jutottak el a kormányzati szervekhez, illetve a közvéleményhez? Mi történt a beérkező információkkal a hivatali bürokrácia útvesztőiben? Felhasznált-e Budapest ezeket az információkat, s végül, miért igyekeztek elbagatellizálni, majd pedig elfelejteni ezeket a szörnyű gyilkosságokat?

A megtorlásokról készült első jelentés 1944. augusztus elején, még a délvidéki magyar közigazgatás összeomlása előtt érkezett Budapestre. 1945/46-ban egyházi és magánszemélyek már hosszú jelentésekben számoltak be az ún. „vad megtorlásokról”. E jelentésekben, mutat rá a szerző, az áldozatok számára vonatkozóan igen eltérő becsléseket találunk. Jugoszlávia hivatalosan már ekkor is letagadta a megtorlásokat, illetve azokat igazságosnak tüntette fel. A magyar történetírás mindmáig adós annak vizsgálatával, hogy később, a magyar-jugoszláv viszony drámai megromlásának éveiben Budapest miért nem játszotta ki a Tito-rezsim ellen a magyarok elleni megtorlás kártyáját. Egyetlen olyan esetről tudunk, amikor szovjet forrásra hivatkozva a *Szabad Nép* (1951 áprilisában) cikket közölt a „Tito-banda bűncselekményeiről”.

Előadása végén a szerző arra keresi választ, mi volt a célja az évtizedekig tartó hallgatásnak, tagadásnak a két érintett országban, Jugoszláviában, illetve Magyarországon.

Propaganda, reprezentáció, hagyomány – Belgrád 1789-es ostromának recepciója a magyarországi neolatin irodalomban

II. József törökök elleni háborúja (1787–1790), hasonlóan a korábbi törökellenes hadjáratokhoz, méltán tarthatott számot a nyilvánosság figyelmére. Oroszország terjeszkedése, illetve az orosz–osztrák–porosz viszony alakulása eleve élénken foglalkoztatta a sajtót. Emellett lehetőség mutatkozott arra is, hogy újra visszafoglalják Belgrád (Nándorfehérvár) várát, amelynek a keresztény Európa déli kapujaként szimbolikus jelentősége közismert volt a közvélemény számára. Így nem meglepő, hogy a hagyományokat követve II. József török háborúja, de főként Belgrád 1789-es visszafoglalása rendkívül nagy és általános költői reakciót váltott ki a magyarországi neolatin költészetben és a már nemzeti nyelven verselő magyar poéták körében egyaránt.

Előadásomban egy körképet szeretnék adni e történelmi eseménynek a neolatin hagyományokat követő magyarországi irodalmi recepciójáról, bemutatva néhány sajátosságát e műveknek, amelyekről általában elmondhatjuk, hogy a megírásuk mögött a hagyományok követésén túl reprezentációs, propagandisztikus cél is meghúzódott az olvasóközönség véleményének befolyásolására. A szerzők között pedig olyan neveket találunk, mint Pray György, Tertina Mihály, File András, Hannulik János vagy a Versecen élő Joachim Hödl.

ZAKAR PÉTER

Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Bardocz János népszónok 1848-49-ben

Az 1848-as forradalom és polgári átalakulás döntő változásokat hozott a nyilvánosság kiterjesztése kapcsán. A sajtószabadság mellett, a gyülekezési szabadságot kihasználva a radikális és liberális politikusok gyakran éltek a közvetlen demokrácia, a népgyűlések eszközével is. Előadásomban egy professzionális népszónok, Bardocz János 1848/49-es tevékenységét fogom elemezni.

A fiatal katolikus pap az önvédelmi háború és a köztársaság híveként már 1848 őszén elmenekült Gyulafehérvárról, ahol a császári tisztek meg akarták gyilkolni. Pestre, majd 1849 februárjában már Nagyváradra menekült, ahol több ezer ember előtt szónokolt Windisch-Grätz rémtetteiről. Megfordult – mint hivatásos népszónok – Erdély több városában is. Kolozsváron párhuzamot vont a zsidó és a magyar nép története között. A zsidó nép elbukott, mert nem engedelmeskedett megváltójának, a magyar győzni fog, mert polgári megváltójának, Kossuth Lajosnak engedelmeskedik. Marosvásárhelyen „a szentségtelen Szent Szövetség” helyett az európai népek összefogásáról beszélt.

A szabadságharc leverését követően letartóztatták, de megszökött marosvásárhelyi börtönéből, és emigrált. Az osztrák rendőrség szerint a forradalmi párt „egyik legveszélyesebb tagja, aki képtelen megjavulni”. A kiegyezést követően hazatérhetett, de nem javult meg: haláláig a köztársasági államforma rendíthetetlen híve maradt.

Kiadó:

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Felelős kiadó: *A Kar dékánja*

Nyomdai kivitelezés:
Innovariant Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: *Drágán György*
www.innovariant.hu
www.facebook.com/Innovariant